

Geert Groote, een Deventer bron van inspiratie.

De afgelopen vier jaar was ik secretaris van de stichting die het Geert Groote Huis bouwde en het zijn basisinrichting gaf. Dit Huis is onderdeel van een groter geheel aan activiteiten om Geert Groote terug te geven aan de bevolking van Deventer en zijn gedachtegoed van toen, dat nog steeds van grote waarde is, onder de aandacht te brengen van onze moderne samenleving die daar volgens ons dringend om verlegen zit. Laat ik maar meteen toegeven dat Zwolle ons hierin ver vooruit is. De inspanningen die hier geleverd zijn en - getuige onder meer deze overdenkingen - nog steeds worden geleverd om Thomas a Kempis en de Moderne Devotie weer terug in de belangstelling te brengen zouden ons met jaloezie vervullen, ware het niet dat Jaloezie voortkomt uit Begeerte en dat wij als bewonderaars van Geert Groote daar natuurlijk niet aan beginnen. Wij zien uw activiteiten als een lichtend voorbeeld dat wij graag willen navolgen. Laten we het daarop houden.

Ik vertel u graag iets over de achterliggende intenties van het Geert Groote Huis en de problemen die we ervaren bij de uitvoering. Daarna zal ik nog enkele gedachten wijden aan de inspiratie die ik persoonlijk ontleen aan Geert Groote.

Werkenderwijs

De aanpak in Deventer is ietwat merkwaardig. In plaats van te beginnen met een plan, al is het maar op hoofdlijnen, ontwikkelen onze ideeën zich werkenderwijs. Het begon allemaal met de ontdekking van een nagenoeg intacte vijftiende-eeuwse kelder onder een verwaarloosd plein in het midden van onze stad. Het betrof hier de kelder onder het verdwenen Heer Florenshuis waar ook tijdelijk het gebeente van Geert Groote heeft gelegen. De kelder werd tot Rijksmonument verklaard maar lag volgestort, bedekt en overwoekerd op een smerig verwaarloosd pleintje in het centrum van de oude binnenstad. Piet Tillema en anderen ijverden ervoor dat deze blootgelegd en gerestaureerd zou worden ter ere van de grootste Deventenaar ooit: Geert Groote. Daaruit ontwikkelde zich in 1996 het plan van een Geert Groote Huis waarvan de kelder (die we inmiddels crypte zijn gaan noemen) een geïntegreerd onderdeel zou uitmaken. Tot slot ontstond de idee dat dit Huis een laagdrempelig informatie- en belevingscentrum moest worden waarmee Geert Groote en zijn gedachtegoed weer teruggebracht zouden kunnen worden in onze tijd.

Claims

Of we daarin slagen moet u zelf eens beoordelen als u in Deventer komt. Het Huis is vorig jaar geopend, maar wij zijn nog lang niet klaar, dus uw suggesties zijn meer dan welkom. Bij het realiseren van onze ambitie doen zich twee belangrijke problemen voor. Op de eerste plaats wordt er van verschillende kanten aan Geert Groote getrokken. Protestanten zien hem als een belangrijke prereformatorische figuur, katholieken beschouwen hem als hun eerste contrareformator en volgens de humanistische stromingen is deze late Middeleeuwer een prehumanist. Elk van deze levensbeschouwingen legt een claim op zijn voorvechter en diens gedachtegoed. Om alle groepen te bereiken moeten wij dan ook zorgvuldig manoeuvreren en ervoor zorgen niet geïdentificeerd te worden met één van hen.

Overbrugging

Het tweede probleem is het overbruggen van de enorme culturele verschillen tussen de samenleving van de late veertiende eeuw en de moderne tijd waarin wij leven. De opgave waarvoor wij, net als u met Thomas a Kempis, gesteld staan is het gedachtegoed van Geert Groote en de MD *toen* te relateren aan de maatschappij en zijn problemen *nu*. Dat kan het best door te laten zien en ervaren hoe dat gedachtegoed in onze tijd van waarde

kan zijn. Dat brengt me onvermijdelijk naar de beschrijving van hoe Geert Groote en de vroege Moderne Devotie voor mijzelf een inspiratiebron zijn, de tweede vraag die u mij stelde.

Tien minuten is kort en het menselijke geheugen kan hooguit vijf zaken onthouden, dus ik beperk me tot de vijf belangrijkste inspiratie-elementen.

1 Geert Groote leverde maatschappijkritiek vanuit de samenleving.

Pas later kwam de verkloosterding en het zich terugtrekken in veilige havens. Geert Groote en de eerste volgelingen stonden bewust midden in de stedelijke samenleving. Van binnen uit werd kritiek gegeven op die samenleving. Voor een belangrijk deel deden ze dat door afwijkend gedrag: schamel gekleed, wars van uiterlijk vertoon en overduidelijk tegen elke consumptiedwang. Bepaald niet bescheiden maar trots en nederig tegelijk. De nederigheid kwam voort uit - een bijna vergeten woord - ootmoedigheid (onderworpen aan God; geen schuldbevuste *deemoedigheid*). Met uitzondering van de Occupy-beweging zie ik in onze tijd dergelijke bewegingen niet. Het bouwen van een hoogstpersoonlijke vluchtheuvel lijkt zich het meest voor te doen en dat is ook erg verleidelijk. Wordt het niet eens tijd voor clustering in zichtbare haarden van stil verzet?

2 Geert Groote was betrokken op de medemens.

Zorg voor armen en zieken, ook als dat ten koste gaat van het directe eigen belang. Het heeft Geert Groote zijn leven gekost. Het eerste huis dat Geert Groote stichtte was een opvanghuis voor vrouwen die steun zochten bij elkaar. Dit Meester Geertshuis bood ze een alternatief voor klooster of huwelijk. De moderne devoten vingen de leerlingen op die vaak ver van huis onderwijs volgden op de Latijnse scholen, gaven hun zinvolle tijdsbesteding en droegen belangrijk bij aan hun geestelijke vorming. Onze neoliberale samenleving is zonder meer hard en vaak ook hardvochtig voor wie er niet in mee kan. Onderwijs is gericht op de hoogst haalbare toekomstige positie. We kunnen nog wel wat leren van die betrokkenheid van toen.

3 Geert Groote was sterk voor zelfredzame leefgroepen.

Zijn bezwaren tegen de bedelordes zijn bekend. De broeders en vooral zusters van het gemene leven moesten in hun eigen onderhoud voorzien. Het daarvoor noodzakelijke werk liet hij een bijdrage zijn aan de persoonlijke ontwikkeling en verdieping. Zo'n leefgemeenschap was een hechte commune waar men zorg droeg voor elkaar maar waar ieder op elk moment weer uit kon stappen. Gehoorzaamheid aan de eigen groep en zijn leider was een keuze die elk moment om bevestiging vroeg en daardoor nooit een plicht werd. De zelfredzaamheid vinden we ook terug in de onafhankelijke positie van deze gemeenschappen van het instituut van de kerk. Zelfredzaamheid staat in onze samenleving wel hoog aangeschreven, maar dan toch op strikt individuele basis. Ieder voor zich en als het kan ten koste van de ander. De participatiesamenleving kan een ommekeer betekenen als dat inderdaad leidt tot de vorming van verbanden van mensen die zich ook echt voor elkaar verantwoordelijk voelen.

4 Geert Groote leerde mensen persoonlijke verantwoordelijkheid.

Niet afschuiven op kerk en wereld, en zeker niet op God. Juist omdat de mens persoonlijk, dus individueel, verantwoordelijk is, moest hij zich verdiepen door studie en zelfreflectie. Voor die tijd een aardverschuiving, nu zo algemeen aanvaard dat het ons moeite kost om te realiseren dat het ooit anders was. Toch wordt onze samenleving steeds meer gestuurd door half en volledig onbewuste prikkels (reclame), terwijl cameratoezicht ons dwingt tot een zelf opgelegde discipline. Kunnen leven en werken van Geert Groote ons helpen onszelf terug te vinden en de collectieve vanzelfsprekendheden ter discussie te stellen?

5 Geert Groote was in hoge mate gericht op het woord.

Zelf was hij een bibliofiel die met zorg zijn boeken uitkoos en bereid was daar veel voor te betalen. De moderne devoten hielden zich onledig met het afschrijven van boeken en legden indrukwekkende bibliotheken aan. De oriëntatie op het woord vinden we ook terug in het persoonlijke opschrijfboekje (rapiarium), de interne kringgesprekken en het niet-vrijblijvende gesprek met ieder die hun huizen maar binnen wilde komen. Het in onze tijd teloor gaan van het traditionele vehikel voor het woord: het gedrukte boek, betekent niet dat er minder gepraat en gelezen wordt. Integendeel, we leven in een informatiemaatschappij. Maar met welk doel zetten wij de taal in?

Grote Geert

Anders dan die andere, eigentijdse en in de politiek spraakmakende Geert die ik uit gemak maar even 'kleine Geert' noem, was het Geert Groote niet te doen om persoonlijke macht, aanzien en uitsluiting van mensen. Geert Groote mag hard geweest zijn in zijn afwijzing van de handel in baantjes, de ontucht van geestelijken en het aan hun lot overlaten van armen, als hij zich persoonlijk tot mensen richt is dat altijd met begrip, sympathie en een arm om hun schouders. Hij veroordeelt de samenleving, maar niet het individu. Mij en hopelijk ook u biedt hij nog steeds steun in het opnemen van onze eigen verantwoordelijkheid voor onze persoonlijke groei en de samenleving waar we deel van uitmaken.

Dank voor uw aandacht.

28 juni 2014,
Theo van Leeuwen,
Geert Groote Huis Deventer